

Nr 22 / 13.12.2011

Pensionid ja majanduskriis

Euroopa Liidu liikmesriikides on ajavahemikul 2008–2011 toimunud peamiselt vanaduspensionidega seotud reformid olnud suunatud järgmiste põhimõteteliste muudatuste tegemisele:

1. pensioniea tõstmine;
2. meeste ja naiste seadusjärgse pensioniea lähendamine (konvergennts);
3. pensioniea kooskõlla viimine keskmise eluea tõusuga;
4. varase pensionile jäämise tingimuste karmistamine;
5. muudatused nn pensionivalemis.

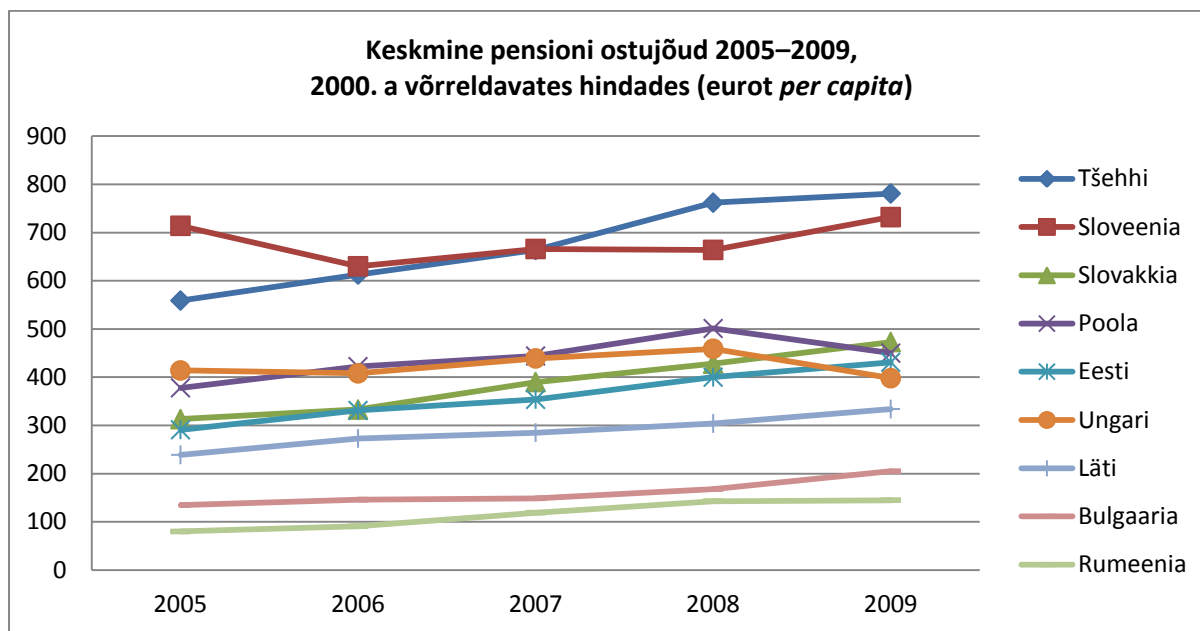
Üldiselt on ELi riigid seadnud eesmärgiks kõigi eelnimetatud poliitikameetmete sõltuvusse viimise majandusliku muutustest. Tõsi, poliitikameetmete analüüs riikide kaupa näitab, et pensionireformide ajastus ei ole mitte alati olnud otseses seoses majandusolude halvenemisega. Mitmed ELi riigid on alustanud pensionikulude üldisele vähendamisele suunatud reforme veel lootustandva majanduskasvu tingimustes.

Vanaduspensionide muutumise kohta annab Eurostat praeguse seisuga informatsiooni kuni 2010. aasta alguseni ning teeb seda ümberarvestatuna nn võrreldavateks hindadeks (võttes aluseks 2000. aasta baasi ning jagades ostujõuga korregeeritud pensionieraldised saajate arvuga). Keskmise vanaduspensioni nominaalsuuruse kohta Eurostat jooksvat statistikat ei avalda, kuna vanaduspensioni majanduslik sisu ja selle arvutamise alused on süsteemide mitmekesisuse tõttu riigiti väga erinevad. OECD poolt oma liikmesriikide kohta või IMFi tehtavad analüüsid aga võrdlevad riike peamiselt pensionisüsteemide üldiste jätkusuutlikkuse indikaatorite kaudu (asendusmäär, pensionikulud SKTst, keskmine tööjätuiga, vaesusriskis vanemaealiste osakaal jm).

Käesolevas töös on aluseks võetud Eurostati avaldatud andmed vanaduspensioni suuruse kohta 2000. aasta hindades. Tegemist ei ole seetõttu nominaalpensionidega. Nähtavad suured erinevused pensionide võrdluses kirjeldavad pensioni arvutamise aluseks olevate palkade ulatuslikku varieerumist ELi riikides. Parema üldpildi saamiseks on riigid grupeeritud nelja kategooriasse: 1) nn uued ELi liikmesriigid, 2) Põhjamaad ja valik väiksemaid riike võrreldes Lirimaa ja Islandiga, 3) suured riigid võrreldes Austria ja Belgiaga ning 4) Vahemeremaad.

Majanduskriis on kahtlemata oluliselt mõjutanud riikides rakendatavaid pensionisüsteeme, kuid seda eeskätt tulevikku suunatult. Üksikisikule tehtavaid vanaduspensioni igakuiseid väljamakseid ei ole riigid rasketel aastatel üldreeglina vähendanud. Keskmise vanaduspensioni ostujõu vähenemist oli kuni 2010. aasta alguseni statistiliselt võimalik täheldada ainult vähestes ELi riikides (lisaks Islandile ja Ühendkuningriigile ka Norras, Rootsis, Poolas ja Ungaris). Needki 2000. aasta baashindades antud pensionide ostujõu pariteedi võrdlused ei kirjelda aga mitte niivõrd pensioni enda nominaalset vähenemist, kuivõrd pigem vastava riigi majandusolude kiiret muutumist ja üldist kaupade ja teenuste kiirenenud hinnatõusu. Peamiselt suunasid ELi riigid kriisiaastatel oma reformid pensioniea tõstmisele, Põhjamaad aga esmajoones vanemaealiste tööhõive säilitamisele ning suurendamisele. Kohendati ka pensionivalemeid, püüdes neid viia paremasse kooskõlla riigi üldise majanduskasvuga (Ungari) ning karmistati pensioninõudeid.

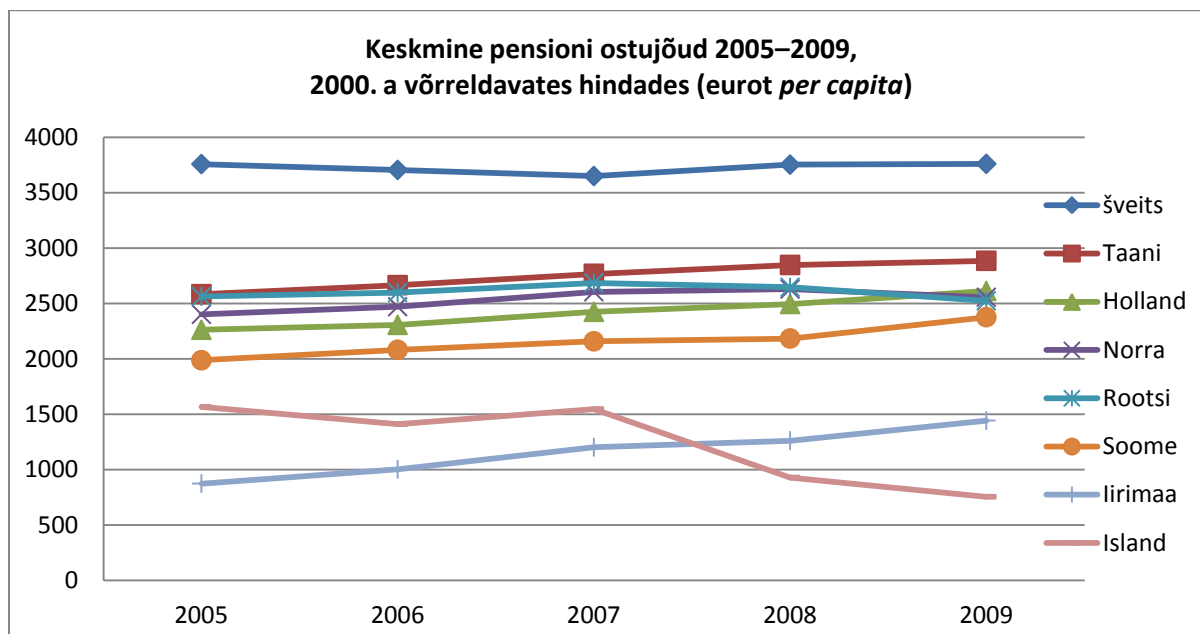
- Uued ELi liikmesriigid

Allikas: Eurostat, datamarket.com

Alates 2008. aastast on uutest liikmesriikidest pensioni ostuvõime 2000. aasta hindades vähenenud ainult Poolas ja Ungaris, seevastu Sloveenias aga jõudsalt kasvanud. Sloveenias vähenes vanaduspension juba 2006. aastal kuni 10%. 2011. aasta alguse vanaduspensionide nominaalsuuruseks kuus on hinnatud Poolas 432 eurot, Tšehhis 409 eurot, Slovakkias 350 eurot, Eestis 232 eurot, Rumeenias 175 eurot ja Bulgaarias 125 eurot. Kuna ühtset metoodikat ei ole kasutatud, siis võib allikaist leida ka neist mõnevõrra erinevaid hinnanguid.

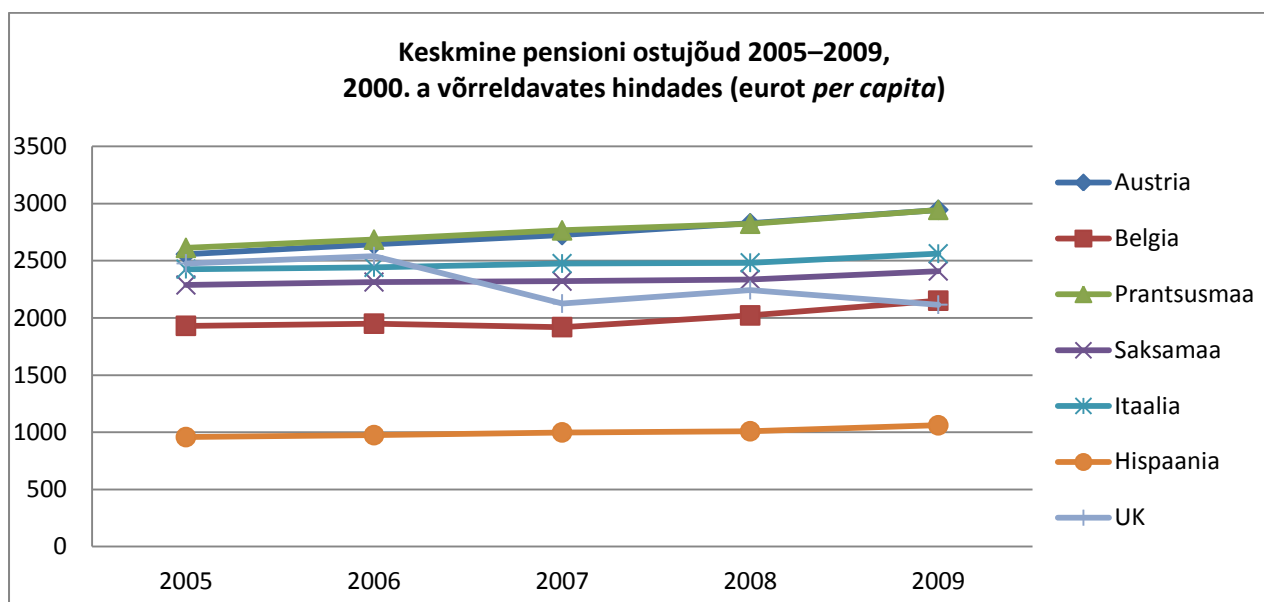
- Põhjamaad ja valik väiksemaid riike võrreldes Iirimaa ja Islandiga

Allikas: Eurostat, datamarket.com

Keskmine vanaduspension ostujõud hakkas Rootsis, Norras ja Islandil Eurostati andmete kohaselt vähenema juba 2007. aastast alates, seevastu Soomes sama näitaja majanduslanguse ajal 2009. aastal koguni mõnevõrra tõusis.

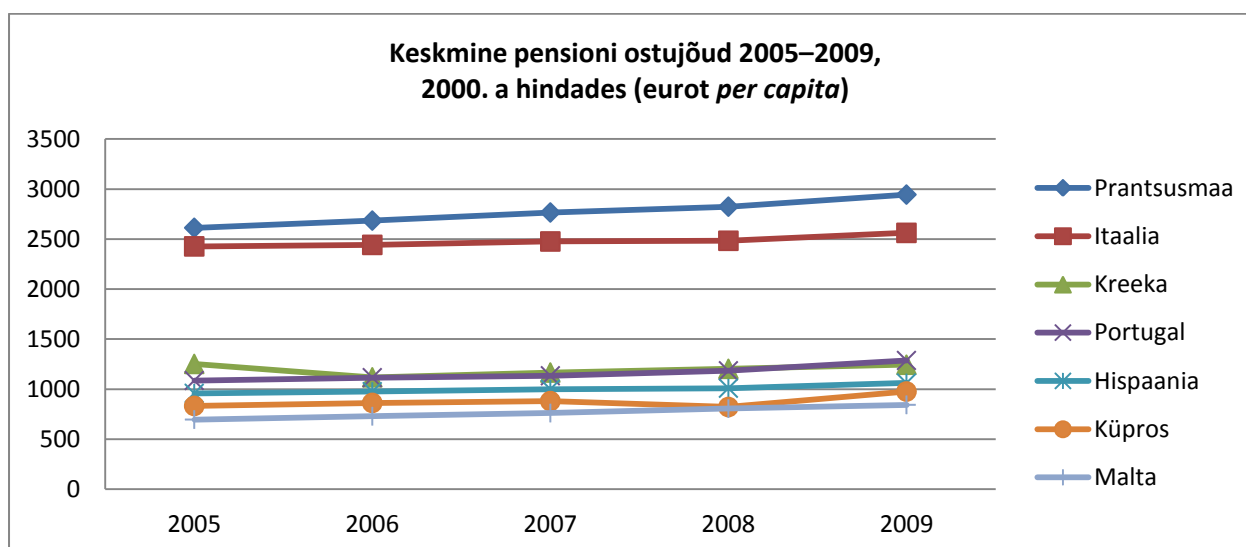
- Suured riigid võrdluses Kesk-Euroopa riikidega (Austria ja Belgia)

Allikas: Eurostat, datamarket.com

Otseselt vähenes vanaduspensioni ostujõud ainult Ühendkuningriigis, Hispaanias aga, võrreldes teiste suuremate riikidega (Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia) on see näitaja enam kui kaks korda väiksem.

- Vahemeremaad

Allikas: Eurostat, datamarket.com

Pensioni ostujõu poolest eristuvad Itaalia ja Prantsusmaa (vahe ülejäänud selle piirkonna riikidega on märkimisväärne – võrreldavates hindades 2–2,5 korda). Vanaduspensioni ostujõud on Kreekas vähenenud juba 2005.–2006. aastal ning Küprosel 2008. aastal.

Vaadeldud riikides on pensionireformide elluviimisel rakendatud järgmisi poliitikameetmeid.

Austria. Pensioniiga on alates 2004. aastast järk-järgult tõstetud meestel 61,5 aastalt 65-le (praegu 64 aastat) ja naistel 56,5 aastalt 60-le (praegu 59 aastat). Varasele pensionile jäämise skeem lõpeb aastaks 2017. See peab arvestuste kohaselt vähendama pensionikulusid kuni 4,2% aastas. Alates 2024. aastast tõstetak naiste pensioniiga järk-järgult 65 aastani (võrdseks meestega). Hilisemal pensionile jäämisel (kuni 68-aastaselt) on seadustatud nn boonus – pension kasvab keskmiselt kuni 10%. 2004. aastal võeti vastu nn pensionide harmoneerimise seadus (Act

on the harmonisation of pension system), mille sisuks on läbipaistva individuaalse pensionikonto loomine, mis arvestaks ka pensioni saava isiku töötavaid lapsi ja vanurihoolduse kulusid, eesmärgiga saavutada 65-aastaselt pensionile jääva ja 45 aastat töötanud isiku pensioni asendumääraks (suhtarv võrreldes pensionisaaja palgaga) 80%. Pensionide väljamaksed on Austrias indekseeritud tarbijahindade kasvuga.

Tšehhi Vabariik. 2011. aasta oktoobris alustatud pensionireformiga tõsteti pensioniiga 65 aastani. Üleminek toimub sammuga kaks kuud ja sõltub isiku sünniaastast. Näiteks 1978. aastal sündinute pensioniiga on 67 aastat ja 2 kuud ning 1979. aastal sündinutel 67 aastat ja 4 kuud.

Saksamaa. 2007. aasta reformiga tõsteti 1964. aastal ja hiljem sündinute pensioniiga 65 eluaastalt 67-le (sammuga üks kuu). Ennetähtaegne pension on võimalik alates isiku 63-aastaseks saamisest, kuid pensionimäära vähendatakse varaselt pensionile jäämisel kuni 14% (praegu 7%).

Taani vähendas pensioniiga 2004. aastal 67 aastalt 65-le, kuid juba 2006. aastal tõsteti varasele pensionile jäämise iga (*early retirement*) 60-lt 62-le aastale koos miinimumtööstaaži nõude tõstmisega 25-lt 30 aastale. Tavaline pensioniiga tõuseb tagasi 67 aastale 2024. aastaks. Alates 2025. aastast indekseeritakse 60-aastaste ja vanemate inimeste pensionile jäämise iga Taani keskmise elueaga.

Soome. Alates 2005. aastast kehtib nn sujuv pensioniiga (63–68 aastat) koos 4,5-protsendise pensionilisaga neile, kes jätkavad töötamist 63 aasta vanuseks saamisel. Pärast 1949. aastat sündinutele ei kehti enam töötu pension, mis asendati nn pikendatud töötu abiraha maksmise süsteemiga (*unemployment pipeline*). Abiraha saamise miinimumiga tõsteti 55 eluaastalt 57-le (sünniaastad 1950–1954) ja 60 aastani (1955 ja hiljem sündinud).

Leedu. Juunis 2011 vastuvõetud pensioniseaduse kohaselt tõuseb aastaks 2026 pensioniiga meestel 62,5 aastalt 65-le ja naistel 60 aastalt 65-le (kahekuulise sammuga meestele ja neljakuulise sammuga naistele). Pensioni saamiseks on nõutav 30-aastane tööstaaž (sotsiaalkindlustuse süsteemi ja pensioni sissemaksed).

Holland. 2006. aastast alates on varase pensioni süsteem integreeritud kohustusliku sissemakse ehk nn teise pensionisamba süsteemiga (*VUT Prepension Levensloop*). Holland on oma pensionireformiga keskendunud vanemaealiste töötamisele. Alates 2009. aastast saavad tööd jätkavad 62-aastased isikud 5% palgalisa, 63-aastased 7%, 64-aastased 10%, 65- ja 66-aastased 2% ning 67-aastased ja vanemad 1%.

Poola. Kõik 1948. aastal ja hiljem sündinud isikud on 2006. aastast alates kaetud Eesti omale sarnase nn kolme samba pensionisüsteemiga. Pensioniiga on meestel 65 aastat ja naistel 60 aastat. Varase pensioni süsteemi ei ole, välja arvatud kaevuritel. 2007. aastast vähendati määratavaid invaliidsuspensioone.

Rootsi. 1999. aasta pensionireformiga on võimalik pensionile jääda juba 61 aasta vanuselt, kuid keskmise Rootsi palga saaja võib oma iga-aastast pensioni suurendada kuni 60%, kui ta jätkab töötamist kuni 67. eluaastani (võrreldes sama isiku 61-aastaselt pensionile jäämisega). Individuaalse pensionikonto kaudu teavitatakse igal aastal nii töötajat kui ka tööandjat isiku pensionile jäämise rahalistest eelistest ja puudustest.

Sloveenia. Pensioniiga on Sloveenias olnud teiste riikide omast madalam. Seda aga tõsteti juba 2000. aastast koos standardse kolmesambalise pensionisüsteemi juurutamisega ning nüüd on meestel võimalik pensionile jääda vanuse vahemikus 58–63 aastat ja naistel 61-aastaselt. Enne reformi oli pensioniiga Sloveenias meestel 58 aastat ja naistel 53 aastat. Soodustatakse hilisemat pensionile jäämist (vähemalt 1,5% pensionilisa boonust iga pensionieas töötatud aasta kohta).

Toivo Mängel
nõunik
tel 6515